

ТАНИЛЦУУЛГА

Хэвлэл мэдээллийн эрх
чөлөөний тухай хуулийн шинэчилсэн
найруулгын төслийн талаар

Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг баталгаажуулах, сэтгүүл зүйн хараат бус, бие даасан, ил тод байдлыг хангах, хэвлэл мэдээллийн салбарын өөрийн зохицуулалтын байгууллагын эрх зүйн үндсийг тогтоох замаар олон ургальч, хариуцлагатай хэвлэл мэдээллийн салбар хөгжих явдлыг дэмжих үндсэн зорилготойгоор хуулийн төслийг боловсруулсан болно.

1998 онд баталсан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль нь хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг баталгаажуулсан, төрөөс хэвлэл мэдээлэлд агуулгын хяналт тогтоохгүй байх, төр өөрийн эзэмшилд хэвлэл мэдээллийн байгууллага ажиллуулахгүй байх, хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь нийтэлж, нэвтрүүлсэн мэдээллийн үнэн зөв байдлыг хариуцах зэрэг хэвлэн нийтлэх эрхийг хангахтай холбоотой үндсэн суурь зохицуулалтыг тусгасан бөгөөд өөрийн түүхэн үүргээ гүйцэтгэсэн хууль юм.

Гэвч мэдээлэл, технологийн салбарын хурдацтай хөгжил, дэвшил, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах олон төрлийн суваг бий болсонтой зэрэгцэн хүн бүрт хэвлэн нийтлэх боломж илүү ойр бөгөөд энэ нь улам өргөн хүрээний ойлголт болж байгаа тул Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийг цаг үеийн шаардлагад нийцүүлэн боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага тулгарч байгаа Иймд цаг хугацаа, дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлага, олон улсын хүний эрхийн байгууллагуудаас баримталж буй зарчим, улс орнуудын хэрэгжүүлсэн туршлага зэргийг харгалзан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн төслийг шинэчлэн боловсруулж байна. Хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын А/52 дугаар тушаалаар байгуулагдсан төрийн болон төрийн бус байгууллага, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлч, энэ салбарыг судалдаг эрдэмтэн судлаачдаас бүрдсэн Ажлын хэсэг гүйцэтгэж байгаа болно.

Хэвлэн нийтлэх эрх нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн бүрэлдэхүүн хэсэг, түүнийг илэрхийлэх нэг хэлбэр бөгөөд уг эрхийг хэрэгжүүлэх этгээд нь ихэвчлэн хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлч зэрэг мэргэжлийн, хүчтэй бүлэг олон нийтийн дуу хоолойг илэрхийлэн оролцдог тул хэвлэн нийтлэх эрхтэй холбоотой харилцааг бие даасан хуулиар зохицуулдаг байна. Олон оронд хэвлэлийн эрх чөлөөг үндсэн хуулиар баталгаажуулахын зэрэгцээ бие даасан хуулиар хамгаалсан байдаг бөгөөд улс бүрийн уг эрхийг хамгаалах цар хүрээ, тулгарч буй бэрхшээлүүд нь харилцан адилгүй байдлаар хуульчилсан байдаг ч ерөнхийдөө хэд хэдэн үндсэн чиглэлийг заавал зохицуулсан байна. Үүнд:

1. Агуулгын хяналт (цензур)-аас ангид байх: Энэ хууль нь хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчид төр, эзэн, ивээн тэтгэгч зэрэг аливаа этгээдийн хөндлөнгийн оролцоо, цензургүйгээр ажиллах боломжийг хуулиараа баталгаажуулдаг.

2. Сэтгүүлчдийн эх сурвалжаа нууцлах эрхийг хамгаалах: Энэхүү хамгаалалт нь сэтгүүлчдэд чөлөөтэй ажиллах, олон нийтийн эрх ашгийг хөндсөн асуудлыг судлах, шүгэл үлээгч этгээд сэтгүүлчид итгэх боломжийг олгодог чухал үүрэгтэй зохицуулалт юм.

3.Хэвлэл мэдээллийн өмчлөлийн ил тод байдлын зохицуулалт: Энэ нь үзэл бодлын олон талт байдлыг хангах, хэвлэл мэдээллийн олон ургальч үзлийг алдагдуулах монополь үүсэхээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд хэвлэл мэдээллийн өмчлөл, төвлөрөлтэй холбоотой асуудлыг зохицуулдаг байна.

4.Өргөн нэвтрүүлгийн стандарт: Өргөн нэвтрүүлгийн зохицуулалттай орнуудын хувьд энэ хуульд үнэн зөв, шударга, хувь хүний эрхийг хүндэтгэх зарчмуудыг баримтлах өргөн нэвтрүүлгийн контентын стандартыг тусгах байна.

5.Хэвлэл мэдээллийн салбарын өөрийн зохицуулалтын байгууллага: хэвлэл мэдээллийн салбар нь хараат бус байж гэмээн олон ургальч байдлаар асуудалд хандах боломжтой тул энэхүү салбарт мөрдөгдөх ёс зүйн дүрэм, стандарт, бусад хэм хэмжээ зэргийг төрийн эсхүл аль институцийн оролцоотойгоор батлах нь өөрөө хэвлэл мэдээллийн байгууллагын хараат бус, бие даасан байдалд сөргөөр нөлөөлөх боломжтой гэж үздэг тул хэвлэл мэдээллийн салбарынхан өөрсдөө, сайн дураараа нэгдэх замаар өөрийн зохицуулалтын байгууллагыг байгуулж, түүнээс баталсан хэм хэмжээг үйл ажиллагаандаа баримтлан ажилладаг туршлага байна. Улс орон бүрт өөрийн зохицуулалтын байгууллага нь харилцан адилгүй эрх, үүрэгтэй байх боловч нийтлэгээр ёс зүйн хэм хэмжээ, стандартыг батлан мөрдүүлэх, ёс зүйн зөрчлийг шийдвэрлэх, хэвлэл мэдээллийн салбарын зүй ёсны хөгжлийг дэмжихэд хэвлэл мэдээллийн байгууллагад туслах чиг үүрэгтэй байна.

Дээрх чиг хандлага, хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг тандан судалсан тайлан, бусад судалгаа, нөхцөл байдлын үнэлгээ зэргийг харгалзан хэвлэн нийтлэх эрхээ хэрэгжүүлэхдээ бусдын нэр төр, нийгмийн ёс суртахуун, үндэсний аюулгүй байдалд хохирол учруулахгүй байх зарчмыг баримтлан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дараах байдлаар боловсрууллаа.

Хуулийн төсөл нь 6 бүлэг, 18 зүйлтэй. Нийтлэг үндэслэл бүлэгт хууль хэрэглээг ойлгомжтой болгох зорилгоор хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлч, хүйн хэвлэл мэдээллийн байгууллага, редакц, эх сурвалжаа нууцлах эрх зэрэг үндсэн ойлголтын талаар нэр томъёоны тодорхойлолт тусгав. Түүнчлэн “худал мэдээлэл”, “илт худал мэдээлэл” гэх ойлголтыг олон улсын хандлага, уг ойлголтын агуулга, мөн чанар, Монгол Улсын хууль тогтоомжид хэрэглэсэн нэр томъёонд нийцүүлэн тодорхойлов.

Сэтгүүлч гэдэгт зөвхөн мэргэжлийн сургууль төгссөн, хэвлэл мэдээллийн байгууллагад харьяалагдан ажилладаг этгээдээс гадна олон нийтийн эрх ашиг сонирхлын төлөө мэдээ, мэдээлэл бэлтгэн, бие даан цахим болон бусад орчинд сэтгүүлзүйн үйл ажиллагааны гүйцэтгэж этгээдийг /чөлөөт сэтгүүлч/ хамруулахаар боловсрууллаа.

Хоёрдугаар бүлэгт хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдлын баталгаатай холбоотой зохицуулалтууд буюу төрөөс хэвлэн нийтэлсний төлөө аливаа хэлбэрээр дарамтлах, хэвлэн нийтлэх бүтээлд агуулгын хяналт тогтоох, чөлөөт байдлыг зүй бусаар хязгаарласан хууль, захиргааны хэм хэмжээний акт батлахыг тус тус хорилж, хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь олон нийтэд түгээх мэдээллийн агуулга, бодлогыг тодорхойлох, бүтээх, редакторлох үйл ажиллагааг зохион байгуулах рөдөкцтай байх, редакц нь хараат бусаар мэргэжлийн үйл ажиллагаагаа явуулах боломжийг бүрдүүлэхтэй холбоотой зохицуулалт тусгалаа.

Гуравдугаар бүлэгт хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ил тод байдлыг хангах зорилгоор хэвлэл мэдээллийн байгууллагын төрөл, зорилго, хэлбэрийг тогтоож, ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулж байгаа бол хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь хуулийн этгээдийн хувьд компанийн хэлбэрээр зохион байгуулагдсан байхаар зохицуулалт тусгав. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагаандаа баримтлах зарчмыг олон улсад нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчмуудыг тусгаж, хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь эзэмшигч, хувьцаа эзэмшигч, эцсийн өмчлөгч, санхүүгийн тайлангаа олон нийтэд ил тод байлгах, өөрийн нийтэлж нэвтрүүлсэн мэдээ, мэдээллийн үнэн зөвийг бүрэн хариуцаж алдаатай мэдээлэл нийтэлсэн залруулга хийдэг байх зэрэг үүргийн тусгав.

Хувь хүн, хуулийн этгээд нь хэвлэн нийтлэгдсэн худал мэдээллийн улмаас эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдсөн гэж үзвэл хэвлэл мэдээллийн байгууллагын редакц, эрх бүхий удирдах албан тушаалтанд гомдол гаргах эрхтэй байх, уг гомдлыг редакц шийдвэрлэдэг байхаар тусгав. Түүнчлэн хэвлэл мэдээллийн салбар дахь шударга өрсөлдөөн, салбарын хөгжлийг дэмжих үүднээс олон улсын нийтлэг хэм хэмжээний дагуу тус салбарын ил тод байдлыг хангасан механизмыг бий болгох шаардлагатай байдаг тул санхүүжилт, санхүүгийн тайлан ил тод байхаар зохицуулалт тусгалаа.

Мөн хэвлэл мэдээллийн салбарт хэт төвлөрөл үүсэх нь олон ургальч үзлийг хязгаарлах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг буруу зорилгоор ашиглах эрсдэлтэй тул нэг этгээдийн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын эзэмшилд тодорхой хязгаарлалт тогтоож болох талаар зохицуулалт тусгав.

Дөрөвдүгээр бүлэгт сэтгүүлчийн мэдээллийн эх сурвалжаа нууцлах эрхийг баталгаажуулж өгөв. Эх сурвалжаа хамгаалах, нууцлах эрх нь Монгол Улсын хувьд одоогийн хууль эрх зүйн хувьд /олон нийтийн радио телевизийнхээс бусад/¹ сэтгүүлчдэд олгогдоогүй тул энэ эрх ихэнх сэтгүүлчдийн хувьд баталгаажаагүй байна.

Үүнээс шалтгаалаад шүүхийн шатанд болон хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны үеэр сэтгүүлчдийг эх сурвалжаа илчлэхийг албадан шаардах, ажил үүргээ гүйцэтгэхэд нь саад дарамт болох боломж байсаар байна. Сэтгүүлчид өөрсдийн эх сурвалжаа нууцлах эрхийг хуулиар олгохгүй тохиолдолд олон нийтийн эрх ашигтай холбоотой чухал мэдээллийн эх сурвалжууд нь өөрийн аюулгүй байдал, ашиг сонирхолд санаа зовж сэтгүүлчид итгэл хүлээлгэж, мэдээлэл өгөхгүй тул сэтгүүлчид чухал мэдээллүүдийг олон нийтэд хэвлэн мэдээлэх боломж нь хязгаарлагдаж байгааг байдлыг арилгах зорилгоор сэтгүүлчийн эх сурвалжаа нууцлах эрхийг баталгаажуулав. Ингэхдээ тухайн мэдээллийн нууц эх сурвалжийг өөр арга замаар олж мэдэх боломжгүй бөгөөд үндэсний аюулгүй байдал, хүний амь нас, эрүүл мэндэд бодит хохирол учруулахуйц гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үндэслэлтэй нь шүүхээр тогтоосноос бусад нөхцөлд эх сурвалжаа задруулахыг шаардахгүй байхаар тусгав.

Тавдугаар бүлэгт хэвлэл мэдээллийн салбарын өөрийн зохицуулалтын байгууллагын талаар зохицуулалт тусгалаа. Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг төрөөс хараат бус байдлыг хангахын тулд энэ салбар дахь төрийн оролцоог аль болох

¹ Олон нийтийн радио, телевизийн тухай хууль, 2005 он.

34.2. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийтийн ашиг сонирхол хөндөгдсөн гэж шүүх үзэж ил болгосноос бусад тохиолдолд олон нийтийн радио, телевизийн ажилтан мэдээллийн эрх сурвалжийг нууцлах эрхтэй.

хамгийн бага хэмжээнд байлгахыг олон улсад эрмэлздэг ба энэ зорилгоор хэвлэл мэдээллийн салбарын өөрийн зохицуулалтын байгууллага байх эрх зүйн орчинг бий болгож салбарынхан өөрсдөө уг байгууллагаа байгуулдаг туршлага байна. Манай улсад мөн практик дээр Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл ажиллаж байгаа болно. Өөрийн зохицуулалтын байгууллага нь Хэвлэл мэдээллийн өөрийн зохицуулалтын байгууллага нь бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаагаа бие даан шийдвэрлэх, мэргэжлийн ёс зүйн хэм хэмжээг баталж, уг ёс зүйн хэм хэмжээг редакц, сэтгүүлчийн нийтлэл, нэвтрүүлэг зөрчсөн талаарх хүн, хуулийн этгээдээс гаргасан гомдлыг шийдвэрлэх чиг үүрэгтэй байхаар эрх зүйн үндсийг тогтоохыг зорьж байна.

Түүнчлэн сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын мэргэжлийн алдаа гаргасан талаар хүн, хуулийн этгээд редакцид болон өөрийн зохицуулалтын байгууллагад гомдол гаргах нь сайн дурын шинжтэй бөгөөд энэ нь уг этгээдийн шүүхэд гомдол гаргах эрхийг хязгаарлахгүй юм. Мөн сэтгүүлч нь тухайлсан ажил мэргэжил болохын хувьд бусад байдлаар эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй болохыг баталгаажуулж байна.

Төслийн зургадугаар бүлгээр хууль тогтоомж зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагын хэм хэмжээ болон хууль хүчин төгөлдөр болохтой холбоотой зохицуулалт тусгалаа.

-----oOo-----